

Правовий режим комерційної таємниці та порядок доступу до неї залишаються предметом дискусій. У випадку вирішення певних питань необхідно виходити з постулату: віднесення інформації до комерційної таємниці та порядок доступу до неї визначає володар цієї інформації. З метою дотримання господарського правопорядку та національних інтересів держава може встановити як обмеження на закритість якої-небудь інформації, так, навпаки, на особливий режим доступу до неї (втаємничення інформації). І у першому, і у другому випадку інформація не втрачає характеру комерційної таємниці.

Помилковими є твердження, нібито факт надання інформації, наприклад, для перевірки правильності нарахування та сплати податків, позбавляє її статусу комерційної таємниці. Якщо розголошення такої інформації негативно відбивається на фінансових показниках суб'єкта господарювання, то інформація повинна охоронятися як комерційна таємниця. Це зобов'язує органи державного управління, які відповідно до законодавства отримують доступ до комерційної таємниці, забезпечувати її подальше нерозголошення та невикористання всупереч комерційним інтересам суб'єкта господарювання, що прямо передбачено ст.507 Цивільного кодексу України.

У свою чергу суб'єкт господарювання може у завданих параметрах частково або навіть повністю розкрити комерційну таємницю. На практиці частіш за все це трапляється, коли публічне розкриття комерційної таємниці використовується як реклама для підняття іміджу фірми, стимулювання покупного попиту на вироблювану продукцію, залучення кваліфікованих кадрів, зацікавлення інвесторів. Наприклад, компанія ІВМ не засекречувала у режимі комерційної таємниці свої дослідження та розробки, а оприлюднювала технічні характеристики комп'ютера заздалегідь до появи його самого на ринку¹. Це було зроблено з метою залучення сторонніх розробників до підготовки програм забезпечення та "призвичаєння"

¹ Компьютерный мир. – 2000. - №2. – С.7.

ринку до сприйняття нової унікальної продукції та нових стандартів. Інформація, що складає комерційну таємницю, може бути в індивідуальному порядку надана потенційному інвестору для обґрунтування привабливості проекту сумісної діяльності, якщо без цього угоду, що очікується, не може бути укладено.

Зрештою, комерційна таємниця розкривається перед трудовим колективом або його частиною, коли це необхідно для подальшої модернізації виробництва або іншої діяльності, стимулювання винахідництва і под.

Підкреслимо, що у всіх випадках право на розкриття комерційної таємниці належить її володарю. Однак у судовій практиці виникли питання про право на доступ до комерційної таємниці таких специфічних суб'єктів господарювання, як акціонерні товариства. Це обумовлено тим, що у законодавстві України не визначено правовий режим комерційної таємниці у розрізі співвідношення права акціонерного товариства на комерційну таємницю та права акціонера на отримання інформації про діяльність товариства. Саме ця проблема є предметом дослідження.

Деякі автори, що займалися питаннями корпоративного управління акціонерними правовідносинами, відмічали про недостатню законодавчу регламентацію права акціонера на інформацію щодо діяльності товариства, про невизначеність щодо обсягу цього права. Серед українських науковців – це О.Р. Кібенко¹, С.В. Глибко², І.В. Спасибо-Фатєєва³, а серед іноземних – Д. Ломакін⁴, О.Н. Сиродоева⁵. Але ними так і не було визначено: який обсяг інформації може отримати акціонер, та чи має він право отримувати інформацію, що складає комерційну таємницю.

Тому основною ціллю статті є визначення правового режиму комерційної таємниці у акціонерних правовідносинах шляхом окреслення обсягу інформації, з якою акціонер має право ознайомитись, та визначення механізму реалізації права

¹ Кібенко О.Р. Щодо реалізації права на отримання інформації про діяльність товариства//Матеріали наукової конференції “Конституція України – основа модернізації держави та суспільства” 21-22 червня 2001 р. – Х.: Право, 2001.– С.473-475.

² Глибко С.В. Право акционеров на информацию//Проблеми законності. Респ. між від. наук. зб. /Від. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юр. акад.України, 1998. – С.74-79.

³ Спасибо-Фатєєва І.В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин//Автореф. дис... д-ра юрид. наук. – Х.: 2000. – С.17.

⁴ Ломакін Д. Право акционера на информацию//Хозяйство и право. – 1997. - №11. – С.162-170.

⁵ Сыродоева О.Н. Акционерное право США и России (сравнительный анализ). – М.: Спарк, 1996. – С.103.

акціонерного товариства на комерційну таємницю. Проведемо правовий аналіз механізму реалізації права акціонерного товариства на комерційну таємницю та права акціонера на отримання інформації про діяльність товариства.

Акціонерні товариства – це господарські товариства, які мають статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, та несуть відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаний із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій.

Акціонерні товариства можуть створюватись у формі закритих та відкритих товариств. Відповідно до ст.25 Закону України “Про господарські товариства”¹ відкрите акціонерне товариство – це товариство, акції якого можуть розповсюджуватись шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах; закрите товариство – це товариство, акції якого розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватись шляхом підписки, купуватися та продаватися на біржі. Ст. 81 Господарського кодексу України, що набуває чинності з 1 січня 2004 року, деталізує відмінні ознаки закритого акціонерного товариства (далі ЗАТ) від відкритого акціонерного товариства (далі ВАТ). Акціонери ЗАТ мають переважне право на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами товариства.

Акціонерне товариство є об'єднанням капіталів. Діяльність цього різновиду господарського товариства пов'язана як з приватними, так і з публічними інтересами. Це один з суб'єктів господарювання, що бере участь у господарських відносинах як по вертикалі, так і по горизонталі.

Виходячи з особливостей діяльності акціонерного товариства, виникає необхідність закріплення за акціонерами певного переліку прав. Це можуть бути загальні права учасників господарських товариств, закріплені у ст.10 Закону України “Про господарські товариства”, та специфічні, закріплені у Главі 1 Закону України “Про господарські товариства”. У правовій доктрині вказані права класифіковано на майнові та немайнові. До майнових прав належать: право на

¹ Закон України “Про господарські товариства” від 19 вересня 1991 року з наступними змінами//Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №49. – Ст.682.

отримання дивідендів, на отримання частки майна, що залишилась після ліквідації товариства; переважне право викупу акцій. До немайнових прав віднесені: право на участь у загальних зборах акціонерів, на участь у голосуванні на загальних зборах акціонерів, право бути обраним до органів управління товариством, право на вихід з товариства, право вимагати скликання позачергових зборів акціонерів, що володіють 10% акцій, право на отримання інформації про діяльність товариства.

Право акціонера на отримання інформації щодо діяльності товариства надає йому можливість досягнути головної мети – контролювати виплату дивідендів, а також захистити свої майнові права, компенсувати збитки. Як влучно зауважує О.Р. Кібенко, це право має “допоміжний” характер. Воно створює необхідні підстави для ефективної реалізації акціонером своїх майнових на немайнових прав¹.

Саме право акціонера на отримання інформації та участь акціонерного товариства у відносинах по вертикалі накладає певну специфіку на правовий режим комерційної таємниці у акціонерному товаристві.

Право акціонерного товариства на комерційну таємницю займає важливе місце у його господарській діяльності. Воно забезпечує автономію суб’єкта господарювання, захищає від недобросовісних методів конкурентної боротьби, надає можливість активно впроваджувати у виробництво новітні технології, підвищувати конкурентоспроможність.

Особливості формування капіталу у акціонерних товариствах дають можливість фізичним особам або суб’єктам господарювання бути акціонерами декількох акціонерних товариств. Крім цього, поточне керівництво товариством здійснює правління або інший орган, передбачений статутом. А інтереси так званих топ-менеджерів (членів виконавчого органу) та акціонерів не завжди збігаються, що може призвести до розголошення або іншого незаконного використання комерційної таємниці. Яскравим прикладом несумлінного використання комерційної таємниці акціонерного товариства є позов ЗАТ “Оболонь” на свого колишнього працівника, технічного директора підприємства, який одночасно був

¹ Кібенко О.Р. Щодо реалізації права на отримання інформації про діяльність товариства//Матеріали наукової конференції “Конституція України – основа модернізації держави і суспільства” 21-22 червня 2001 р. – Х.: Право, 2001. с.473-475.

членом наглядової ради ЗАТ (тобто, відповідно до ст. 56 Закону України “Про господарські товариства” від 19 вересня 1991 року і акціонером ЗАТ). На думку представників ЗАТ “Оболонь”, технічний директор був джерелом розголошення інформації про додаткову емісію акцій товариства. Цим і скористалося керівництво ЗАТ “Сармат”, почавши скуповувати акції¹.

Зловживання акціонером правом на інформацію для досягнення власних інтересів може призвести до негативних наслідків, а саме до розкриття (не завжди умисно) інформації, що складає комерційну таємницю товариства, конкуренту, внаслідок чого товариство не отримає прибуток, зменшиться його конкурентоспроможність; до розголошення інсайдерської інформації² певному колу осіб до її оприлюднення при торгівлі цінними паперами, що може призвести до спекуляції з цінними паперами на фондовому ринку, ненадання всім учасникам фондового ринку рівних можливостей при здійсненні операцій купівлі-продажу цінних паперів.

Комерційну таємницю суб'єкта господарювання відповідно до ст.ст.36, 162 Господарського кодексу України (далі ГК) становить будь-яка інформація, пов'язана з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення якої може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання. Ця інформація повинна мати комерційну цінність, не бути відомою третім особам, до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності.

Правовий режим комерційної таємниці акціонерного товариства має певну специфіку у порівнянні з іншими організаційно-правовими формами суб'єктів господарювання. Це перш за все накладення більш суворих законодавчих обмежень щодо кола інформації, яка не може знаходитись у режимі комерційної таємниці, необхідність публікації у засобах масової інформації певних відомостей, необхідність надання Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі

¹ Юридическая практика. - №45 (255). – С.1,5.

² тобто суттєвої нерозголошеної інформації точного характеру про емітента або випущені ним цінні папери, відомої посадовим особам товариства, стороннім консультантам.

ДКЦПФР) додаткових звітів (у тому числі фінансових, статистичних), які містять і комерційно цінну інформацію (наприклад, це інформація про купівлю-продаж акцій і т.ін.), а також необхідність ознайомлення з внутрішньою інформацією товариства акціонерів.

Слід зазначити, що віднесення інформації до державної таємниці не виключає можливості бути їй одночасно у режимі державної та комерційної таємниці. У такому випадку встановлюється особливий порядок доступу до інформації.

Вичерпний перелік інформації, яка може отримати режим комерційної таємниці акціонерного товариства, у законодавстві не визначений. У спеціальних нормативно-правових актах, що регулюють акціонерні відносини, та у підзаконному нормативно-правовому акті, Постанові Кабінету Міністрів України №611 від 9 серпня 1993 року “Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці”, встановлено перелік відомостей, які є загальнодоступними та ні за яких умов не можуть отримати режим комерційної таємниці. Це:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою діяльністю та її окремими видами, інформація за всіма встановленими формами державної звітності, дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов’язкових платежів, відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць, документи про сплату податків і обов’язкових платежів, інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізації продукції, що завдає шкоди здоров’ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків, документи про платоспроможність, відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об’єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю, відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню (згідно з Постановою КМУ №611)¹;

¹ Постанова Кабінету Міністрів України №611 від 9 серпня 1993 року “Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці”//ww/rada.gov.ua/611-95-П.

- інформація про випуск цінних паперів. Згідно зі ст.23 Закону України “Про цінні папери і фондову біржу” від 18 червня 1991 року¹. Перелік інформації у виконання припису Закону визначається рішенням Державної Комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі ДКЦПФР) №18 від 9 лютого 2001 року Про затвердження Положення про порядок реєстрації випуску акцій і облігацій підприємств та інформації про їх емісію. Це повне найменування майбутнього акціонерного товариства, відомості щодо засновників, уповноважених проводити дії щодо підписки на акції, предмет та ціль діяльності, дата проведення установчих зборів, дані про емісію цінних паперів і т.ін.²);

- регулярна інформація про діяльність емітента. Відповідно до ст.24 Закону України “Про цінні папери і фондову біржу” це річний звіт емітента про господарсько-фінансове становище і результати діяльності³. Склад звіту визначається рішенням ДКЦПФР №72 від 9 червня 2003 року Про затвердження положення про надання регулярної інформації відкритими акціонерними товариствами та підприємствами-емітентами облігацій (в редакції рішення ДКЦПФР №3 від 17.01.00 р. зі змінами, внесеними рішенням ДКЦПФР №11 від 25.03.03 р.). Він включає основні відомості про емітента, відомості про цінні папери емітента, опис бізнесу, інформацію про майновий стан та фінансово-господарську діяльність емітента⁴. Також на виконання ст.24 Закону України “Про цінні папери і фондову біржу” та ст.14 Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” від 16 липня 1999 р.⁵ прийнято рішення ДКЦПФР №221 від 03.06.2003 р., згідно з яким акціонерні товариства (як ВАТ, так і ЗАТ), підприємства-емітенти облігацій, банки, фондові біржі, інвестиційні компанії та інші фінансові установи зобов’язані оприлюднювати консолідовану звітність в одному із офіційних

¹ Закон України “Про цінні папери і фондову біржу” від 18 червня 1991 року//Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №38. – Ст.508.

² Рішення ДКЦПФР №18 від 9 лютого 2001 року Про затвердження Положення про порядок реєстрації випуску акцій і облігацій підприємств та інформацію про їх емісію//Офіційний вісник України. – 2001. - №22. – Ст.154.

³ Закон України “Про цінні папери і фондову біржу” від 18 червня 1991 року//Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №38. – Ст.508.

⁴ Рішення ДКЦПФР №72 від 9 червня 2003 року Про затвердження положення про надання регулярної інформації відкритими акціонерними товариствами та підприємствами-емітентами облігацій//Офіційний вісник України. – 2003. - №28. – Ст.219.

⁵ Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” від 16 липня 1999 р.//Відомості Верховної Ради України. – 1999. №40. – Ст.365.

друкованих видань Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, ДКЦПФР або на веб-сайті одного з інформаційних агентств, з яким Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України уклало відповідний договір;

- особлива інформація про діяльність емітента. Відповідно до ст.25 Закону України “Про цінні папери і фондову біржу” це інформація про зміни, що відбулися в господарській діяльності акціонерного товариства і впливають на вартість цінних паперів або розмір доходу з них. Це може бути зміна прав на цінні папери, зміни у персональному складі службових осіб, арешт банківських рахунків емітента і т.ін. На виконання цієї статті Закону прийнято рішення ДКЦПФР №5 від 10.02.00 р. Про затвердження Положення про надання особливої інформації відкритими акціонерними товариствами та підприємствами-емітентами облігацій.

З вищевказаною інформацією має можливість ознайомитись широке коло осіб: від акціонера до потенційного інвестора. При цьому останні мають можливість ознайомитись і з комерційною таємницею акціонерного товариства, оскільки товариство зацікавлене в отриманні від нього інвестицій.

Проте, за слушною думкою О.В. Щербини, в Україні не використовується така специфічна форма маркетингу інвестиційних проєктів, як *Investor relations*¹. Наприклад, компанія “Дан энд Бредстрит – СНГ” розробила новий для ринку України інформаційний продукт – інвестиційний паспорт підприємства². Порядок ознайомлення потенційного інвестора з інформацією про діяльність суб’єкта господарювання є загальним як для акціонерних товариств, так і для інших організаційно-правових форм суб’єктів господарювання. Він потребує удосконалення, але є самостійним предметом дослідження.

Розкриття інформації та прозорість є одними з головних принципів корпоративного управління, розроблених організацією з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Вироблені ОЕСР принципи спрямовані на захист інтересів всього кола учасників корпоративного управління (акціонерів, посадових осіб, кредиторів, працівників товариства тощо). Вони базуються на

¹ Щербина О.В. Розкриття і прозорість інформації про діяльність акціонерних товариств//Вісник господарського судочинства. – 2001. - №1. – С.150.

² Экономика и жизнь. – 1997. - №5. – С.38.

досвіді економічно розвинених країн з урахуванням особливостей кон'юнктури ринку країн з перехідною економікою.

Якщо зіставити обов'язковий для розкриття обсяг інформації, передбачений Законом України “Про цінні папери і фондову біржу”, Законом України “Про господарські товариства” та відповідними рішеннями ДКЦПФР у виконання приписів вказаних законів, з Принципами корпоративного управління ОЕСР, то можна дійти висновку, що в Україні зазначені Принципи застосовуються не у повному обсязі. Зокрема, у нормативно-правових актах України не передбачено надання інформації про володіння значними пакетами акцій, про структуру правління, а також розмір винагороди, яку кожен з членів правління отримує, значущі фактори ризику, які можна спрогнозувати (ризики, пов'язані з конкретною галуззю економіки чи географічним районом, залежність від певних видів сировини і т.ін.)¹.

На сьогодні в Україні зроблено певні кроки щодо зближення національного законодавства до міжнародних норм (Принципи корпоративного управління передбачають рівноправний, своєчасний, не пов'язаний із надмірними витратами доступ користувачів до необхідної інформації, зокрема таким каналом інформації може бути Інтернет). Так, вищезгадане рішення ДКЦПФР №221 від 3 червня 2003 року спрямовано на реалізацію положень національного законодавства щодо публічності фінансової звітності суб'єктів господарювання (ст.14 Закону України “Про бухгалтерській облік і фінансову звітність”). Агентством з розвитку інфраструктури фондового ринку України укладені договори на оприлюднення річних звітів емітентів з рядом інформагентств. Станом на середину вересня 2003 року Агентством прийнято 409 річних звітів емітентів².

У цілому перелік загальнодоступної інформації, закріплений у нормативно-правових актах, надає можливість акціонерам бути обізнаними стосовно поточної діяльності товариства, та не вступає у протиріччя з правом акціонерного товариства на комерційну таємницю. Хоча повною мірою цей перелік не відповідає Принципам

¹ [www//rada.gov.ua](http://rada.gov.ua)

² Цінні папери. - 2003 р. - №37. - С.10.

корпоративного управління ОЕСР. Але для наближення національних стандартів корпоративного управління (у тому числі і щодо прозорості фондового ринку) до міжнародних необхідна не тільки гармонізація українського законодавства з міжнародним, але й покращення культури корпоративного управління в цілому. Самі емітенти не зацікавлені у наданні інформації про свою діяльність. Вони вважають вимоги ДКЦПФР щодо надання інформації незаконним втручанням у свою господарську діяльність. Вимоги ДКЦПФР щодо річних звітів емітентів неодноразово ставали предметом позовних заяв до судових органів. АТЗТ “Кадем” зверталось до Господарського суду м. Києва з позовами про визнання недійсними рішень ДКЦПФР щодо обов’язкового надання акціонерними товариствами інформації (позовна заява про визнання недійсним п.1 рішення ДКЦПФР №265 від 17 вересня 2002 року Положення про надання адміністративних даних щодо здійснення діяльності з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів” та ін.)¹. Так, Київський апеляційний господарського суд, розглянувши матеріали справи №18/309 від 13.01.03 року, залишив без змін постанову Господарського суду м. Києва від 04.11.2002 р., згідно з якою було визнано невідповідність вимог рішення ДКЦПФР №88 від 14.03.02 року Про затвердження вимог до річного звіту емітентів цінних паперів законодавству України. Зокрема, апеляційний суд визнав такими, що не відповідають ст. 24 Закону України “Про цінні папери та фондову біржу” вимоги ДКЦПФР щодо надання копії протоколу загальних зборів, на яких вирішувалось питання про затвердження результатів фінансово-господарської діяльності емітента за попередній рік, інформації про юридичних осіб, послугами яких користується емітент, інформації про кількість іменних акцій, привілейованих акцій, акцій на пред’явника, про номінальну вартість акцій, інформації про питання порядку денного загальних зборів, на яких вирішувалось питання затвердження результатів звітного періоду та розподіл прибутку, інформації про порядок, розмір і терміни виплати дивідендів. Дійсно, висновки суду щодо необхідності прийняття підзаконних актів на підставі і на виконання закону є обґрунтованими, але рішення ДКЦПФР №88 було прийнято з метою захисту інтересів акціонерів. Перелічена

¹ <http://www.auf.ru.kiev.ua>

вище інформація у випадку її оприлюднення ніяким чином не може бути використана у конкурентній боротьбі. Отже, необхідно закріпити більш розширений перелік регулярної інформації у ст.24 Закону України “Про цінні папери та фондову біржу” відповідно до Принципів корпоративного управління ОЕСР.

Отже, закріплений у законодавстві перелік загальнодоступної інформації про діяльність товариства не може отримати статус комерційної таємниці. Але дві наступні категорії інформації можуть як складати, так і не складати комерційну таємницю товариства.

Вони є характерними тільки для акціонерних товариств. Ці дві категорії класифіковано за способом отримання наступним чином:

- інформація, що підлягає обов'язковому повідомленню акціонерам товариства. Вона складається з: повідомлення про проведення загальних зборів (ч.1 ст.43 Закону України “Про господарські товариства”); документів, пов'язаних з порядком денним зборів (ч.3 ст.43 Закону України “Про господарські товариства”); повідомлення про наступне збільшення розміру статутного фонду (ст.40 Закону України “Про господарські товариства”);

- інформація, що надається акціонерам за їх вимогою (тобто може бути повідомлена). Це річні баланси, звіти товариства про його діяльність, протоколи зборів (п. “Г” ст. 10 Закону України “Про господарські товариства”); протоколи засідання правління товариства (ч.2 ст.48 Закону України “Про господарські товариства”), аудиторські висновки (відповідно до ст.9 Закону України “Про аудиторську діяльність”¹).

Подібна класифікація інформації щодо діяльності акціонерного товариства за режимами доступу міститься у Положенні про порядок ознайомлення акціонерів з інформацією у відкритому акціонерному товаристві, рекомендованому Розпорядженням Фонду державного майна №71-р від 05.05.1996 року для відкритих акціонерних товариств, створених у процесі приватизації.

¹ Закон України “Про аудиторську діяльність” від 22.04.1993 року//Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №23. – Ст.243.

О.Р. Кібенко наводить більш детальну класифікацію інформації: відкрита (публічна, масова) інформація; інформація, яка надається тільки акціонерам, що поділяється на загальну (річні баланси, звіти товариства про його діяльність, протоколи зборів, протоколи засідань правління, установчі документи, внутрішні нормативні акти) та спеціальну (інформація, пов'язана з проведенням загальних зборів, зміною статутного фонду, включаючи додаткову емісію акцій, виплатою дивідендів, проведенням перевірок ревізійною комісією, іншими обставинами, про які згідно із законодавством або внутрішніми нормативними актами товариства акціонери мають право отримувати інформацію); конфіденційна та таємна інформація¹.

Наведена класифікація не зовсім відповідає загальним засадам поділу інформації за режимами доступу, визначеним у Законі України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 року². Ст. 28 Закону поділяє інформацію на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. У свою чергу інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну та секретну, при цьому до секретної інформації Законом віднесено інформацію, що складає державну таємницю. Тому доцільно інформацію щодо діяльності товариства поділити на наступні види: відкрита інформація (така, що публікується акціонерним товариством у засобах масової інформації відповідно до вимог законів та підзаконних нормативних актів); конфіденційна інформація, що надається тільки акціонерам товариства; інформація, що складає комерційну таємницю товариства. Інформація, що є комерційною таємницею товариства, за загальним правилом не надається акціонерам, але якщо вона стане їм відомою, то вони зобов'язані її не розголошувати. Отже, вказана класифікація зобов'язує акціонера не розголошувати не тільки інформацію, що складає комерційну таємницю, а й інформацію, яка надається тільки акціонерам відповідно до вимог закону або за власною вимогою акціонера, оскільки вона одержує статус конфіденційної інформації.

¹ Кібенко О.Р. Щодо реалізації права на отримання інформації про діяльність товариства//Матеріали наукової конференції “Конституція України – основа модернізації держави та суспільства” 21-22 червня 2001 р. – Х., Право, 2001. – С.473-475.

² Закон України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 року//Відомості Верховної Ради України. – 1992. - №31. – Ст.238.

Таким чином, у законодавстві України чіткого закріплення положення, що акціонер не може отримувати інформацію, що складає комерційну таємницю, немає. Більш того, п. “в” ст.11 Закону України “Про господарські товариства” закріплює обов’язок учасника товариства не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства, чим непрямо передбачає можливість акціонера отримувати інформацію, що складає комерційну таємницю. Проведений аналіз нормативно-правових актів не дає змоги відповісти: чи необхідно акціонеру знайомитись з інформацією, що складає комерційну таємницю товариства.

Якщо звернутись до наукових досліджень, то можна виділити дві точки зору стосовно права акціонера на інформацію. Деякі автори вважають право акціонера на інформацію обмеженим. Тобто акціонер має право на отримання не будь-якої інформації про справи товариства, а лише тих відомостей, які безпосередньо пов’язані з реалізацією його права або впливають на законні інтереси акціонера і розголошення яких не є шкідливим для товариства¹. Так, О.В. Щербина відмічає, що відомості, надані акціонеру згідно з національним законодавством, в сукупності дають повну уяву про фінансовий стан, господарську діяльність та організаційну структуру товариства, а отже про можливі для акціонерів наслідки діяльності товариства. Тому акціонер, як учасник товариства капіталів, може отримувати будь-яку інформацію про діяльність товариства, окрім тієї, що складає комерційну таємницю². Інші автори вважають, що право на інформацію законодавчо не обмежене, має абсолютний характер³. Тобто акціонер має можливість знайомитись і з комерційною таємницею товариства. Формування вказаних точок зору обумовлено тим, що у різних моделях корпоративного управління існують різні правила розкриття інформації. Наприклад, вимоги щодо розкриття інформації у японській моделі не такі жорсткі, як в англо-американській. У США найбільш жорсткі норми

¹ Кібенко О.Р. Щодо реалізації права на отримання інформації про діяльність товариства//Матеріали наукової конференції “Конституція України – основа модернізації держави та суспільства” 21-22 червня 2001 р. – Х., Право, 2001. – С.473.

² Щербина О.В. Розкриття і прозорість інформації про діяльність акціонерних товариств//Вісник господарського судочинства. – 2001. - №1. – С.150.

³ Глибко О.В. Право акціонерів на інформацію//Проблеми законності. Респ. міжвідом. наук. зб./Відпов. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юр. акад. України, 1998. – С.77.

та вимоги з розкриття інформації у порівнянні з Німеччиною та Японією. У свою чергу, питання встановлення переліку документів, що надаються для ознайомлення, та питання визначення умов, за якими акціонери мають можливість реалізувати своє право на отримання інформації, у законах штатів США регулюються неоднаково. Найбільш широкі повноваження акціонерам надано Законом про корпорації штату Каліфорнія. Закон про підприємницькі корпорації штату Нью-Йорк зменшує перелік інформації, що доступна акціонерам.

Отже, і в різних моделях корпоративного управління можна виділити так зване абсолютне право акціонера на інформацію та кваліфіковане. Перше зводиться до надання акціонеру вільного, необмеженого доступу до документації корпорацій, незалежно від мети її використання. Кваліфіковане право передбачає ознайомлення акціонерів тільки з документами, надання яких дозволено відповідними нормами закону та за умовою, що надана інформація не буде використана проти корпорації.

Для визначення характеру інформаційного права акціонера у національній моделі слід виходити з особливостей корпоративного управління в Україні та правил розкриття інформації у праві Європейського Союзу, Принципів корпоративного управління ОЕСР. Вважається, що більш послідовною є позиція щодо обмеженого права акціонера на отримання інформації, оскільки окрім інтересів акціонера, є і економічні інтереси самого товариства, які також потребують охорони. А комерційна таємниця є одним із засобів такої охорони. Вона дає змогу зберегти перевагу на ринку, захиститися від конкурентів, у тому числі несумлінних методів конкурентної боротьби. Окрім того, саме такий підхід закріплений у національному законодавстві. Принципи корпоративного управління ОЕСР також передбачають, що вимоги щодо розкриття інформації не повинні спричиняти надмірний адміністративний тягар або призводити до невиправданих витрат. Відповідно до Принципів немає необхідності в тому, щоб компанія розкривала інформацію, яка може поставити під загрозу її конкурентні позиції, за винятком випадків, коли надання інформації є необхідним для прийняття поінформованого інвестиційного рішення, або для того, щоб не вводити інвестора в оману.

Дійсно, акціонерне товариство – це товариство капіталів. Акціонер не бере участі у поточному керівництві товариством. До компетенції загальних зборів не належить вирішення питань виробничої та комерційної діяльності товариства.

Перелічені правові норми, що регламентують інформаційні відносини у акціонерному товаристві, мають у своїй більшості декларативний характер та не передбачають чіткого механізму реалізації інформаційного права акціонера, охорони комерційної таємниці. Наприклад, взагалі не врегульована процедура надання інформації на вимогу акціонера, не зрозуміло, який мінімальний обсяг інформації може отримати акціонер. Є тільки Роз'яснення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 29.10.2002 р. №5 “Про порядок застосування пункту “Г” ст.10 Закону України “Про господарські товариства”, згідно з яким для ознайомлення акціонер повинен направити у виконавчий орган товариства письмовий інформаційний запит з вимогою надати письмову або усну інформацію про діяльність товариства. Запит може бути індивідуальним або колективним. У запиті повинні бути вказані фамілія, ім'я, по батькові акціонера, документ, який його цікавить, та адреса, на яку він бажає отримати відповідь. Термін вивчення та задоволення запиту складає 10 календарних днів¹. Оскаржити дії виконавчого органу стосовно ненадання, несвоєчасного надання або надання інформації, що не відповідає дійсності, необхідно у судовому порядку.

Вказане Роз'яснення є підзаконним нормативним актом. Тому для реалізації права акціонера на отримання інформації про діяльність товариства необхідно у статуті (або це може бути Положення про порядок ознайомлення акціонерів з інформацією у акціонерному товаристві) обов'язково передбачити право акціонера на доступ до інформації про діяльність товариства, окрім тієї, що складає комерційну таємницю, встановити перелік відкритої інформації, конфіденційної інформації, що обов'язково надається акціонерам та надається за вимогою акціонера. Зобов'язати правління визначити та затвердити перелік інформації, що є комерційною таємницею. Також доцільно у статуті заздалегідь регламентувати

¹ Роз'яснення ДКЦПФР від 29 жовтня 2002 року №5 Про порядок застосування пункту “Г” ст.10 Закону України “Про господарські товариства”//Офіційний вісник України. – 2002. - №53. – Ст.231.

порядок вирішення конфліктів з приводу доступу акціонерів до інформації, що складає комерційну таємницю. Необхідність такого заходу обумовлена тим, що з наданням доступу до комерційної таємниці всім акціонерам, комерційна таємниця перестає існувати. У той же час неможливо уникнути ситуацій, коли під виглядом дотримання комерційної таємниці, керівництво акціонерного товариства або інші особи скоюють зловживання, що негативно відбиваються на результатах господарської діяльності товариства, а отже і на дивідендах. Як один з способів вирішення проблеми допустимо запропонувати особливий порядок вирішення конфліктних ситуацій шляхом створення тимчасових комісій за аналогією з постійно діючими ревізійними комісіями. Склад таких комісій повинен визначатися загальними зборами акціонерів. Для впорядкування цієї процедури доцільно регламентувати її у статуті товариства, що затверджується загальними зборами. Не виключається можливість створення таких комісій і за відсутністю такої регламентації у статуті. Запропонований засіб вирішення проблеми щодо отримання інформації, що складає комерційну таємницю, відповідає концепції важливості, що застосовується у багатьох країнах з активно діючим фондовим ринком. Важливою вважається інформація, ненадання якої або надання у викривленій формі може вплинути на господарські рішення, що приймаються користувачами такої інформації.

Слід застерегти, що у статті практично не аналізувались окремо відкриті та закриті акціонерні товариства. Це пов'язано з тим, що на сьогодні організаційна форма ЗАТ максимально наближена до ВАТ, навіть реєстрація випуску акцій ЗАТ максимально наближена до реєстрації емісії акцій ВАТ і звітують ДКЦПФР ЗАТ подібно до ВАТ. Тому й інформаційні відносини як у закритих, так і у відкритих акціонерних товариствах на сьогодні мають регулюватись на загальних засадах. Безперечно, таке наближення ЗАТ до ВАТ є недоцільним, оскільки закрыта форма акціонерних товариств є загальноприйнятою у світі та передбачає більшу конфіденційність у взаємовідносинах акціонерів. Але ця проблема підлягає окремому дослідженню.

Таким чином, можна зауважити, що право акціонера на отримання інформації про діяльність товариства має обмежувальний характер. Акціонер має право отримувати тільки ту інформацію, яка передбачена у законі, установчих документах, локальних актах. Наприклад, акціонер може отримати фінансову звітність за певний період, оскільки акціонерне товариство зобов'язане надавати таку інформацію, але він не може отримати документи первинного бухгалтерського обліку. Ці відомості пов'язані безпосередньо з господарської діяльністю, мають комерційну цінність і ніяким чином не можуть вплинути на реалізацію майнових та немайнових прав акціонера (а саме на реалізацію інших майнових та немайнових прав спрямоване право акціонера на отримання інформації). В цілому, акціонер не має можливості ознайомитись тільки з технологічною інформацією, яка має комерційну цінність. Ця інформація в більшості випадків ніяким чином не може вплинути на реалізацію майнових та немайнових прав акціонера. Оскільки на сьогодні у законодавстві ніяким чином не визначено, чи має право акціонер знайомитись з інформацією, що складає комерційну таємницю, необхідно у спеціальному законодавчому акті (на сьогодні це Закон України "Про господарські товариства") зазначити, що акціонери не мають права отримувати інформацію, що є комерційною таємницею відповідно до переліку інформації, що складає комерційну таємницю, але як виняток отримання комерційної таємниці є можливим за рішенням тимчасово створеної з числа акціонерів комісії, склад якої визначається загальними зборами. Зроблені висновки дають можливість у подальших дослідженнях вдосконалити механізм реалізації інформаційного права акціонера.